
SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK IGAZGATÓINAK XIV. ORSZÁGOS FÓRUMA – PLENÁRIS ELŐADÁSOK

(2009. ÁPRILIS 21.)

TATAI-TÓTH ANDRÁS • Miként alapozhatja meg a közoktatás a szakképzést?

Szép és jó napot kívánok Önöknek! Mindenek előtt azt szeretném megköszönni, hogy lehetőséget kaptam a mai konferencián egy rövid előadás megtartására. A felkérés alapján arról kell beszélnem, hogy a közoktatás miként alapozza meg a szakképzést. Nyilvánvaló, hogy a szakképzés nem ragadható ki az oktatási rendszer egészéből és ez a társadalmi valóságból. Ezzel kapcsolatban mérések vizsgálták, hogy milyen okokra vezethetők vissza a gyerekek között tapasztalható fejlődésbeli különbségek. Nagyon érdekesek például a kisgyerekek szókészletének kialakulásával kapcsolatos adatok, valamint a joggal sokkot okozó PISA felmérés számai¹. A magyar oktatási rendszer ahelyett, hogy csökkentené a társadalmi hátrányok következményeit, inkább erősíti azokat. Míg nálunk a természettudományos tudáskülönbségek 41%-a az iskolák közötti eltérésekből fakad, addig az élenjáró Finnországban alig befolyásolja a gyerekek teljesítményét, hogy éppen milyen iskolába járnak. Azzal szeretném zárni a bevezetést, hogy az igaz, hogy abból még nem következik okvetlenül kiemelkedő teljesítmény, ha a nemzeti jövedelemből sokat fordítunk oktatásra, ugyanakkor azokban az országokban, ahol nagyon keveset fordítanak az oktatásra, nem is születnek kiemelkedő eredmények. Azért lehet találni összefüggést a finanszírozás és a teljesítmény között is, még ha az nem is olyan szoros.

Az állam alkotmányban rögzített feladata – nagyon leegyszerűsítve –, hogy biztosítsa a feltételeket a gyerekek oktatásához, neveléséhez. A parlamentben azt tapasztaltam, hogy a törvényhozás, az oktatási tárca és mindenki más, aki oktatással foglalkozik, nagyon sok energiát fektet a széleskörűen értelmezett feltételek biztosításába.

1 A cikkhez kapcsolódó adatok megtalálhatóak a lap elektronikus mellékletében (www.mszt.uif.hu/Szakképzési_Szemle+/Szakképzési_Szemle_2009/3 – elektronikus melléklet / Tatai Tóth András: Miként alapozhatja meg a közoktatás a szakképzést?

Ugyanakkor az állam másik alapvető feladata, hogy minden egyes gyermek számára garantálja az oktatásra, nevelésre vonatkozó alkotmányos alapjogok érvényesülését. Ki merem mondani, hogy ez a terület bizony elhanyagolt, ezzel nem foglalkozik túl sokat az állam. Tulajdonképpen a '85-ös reform volt az, amely kiiktatta a rendszerből az úgynevezett szakfelügyeletet, az oktatási-nevelési folyamat ellenőrzését, azzal az ígérettel, hogy majd életbe lép a kimeneti szabályozás (a rendszeres mérés, vizsgáztatás), de sajnos jól tudjuk, hogy ez elég nyögvenyelősen alakul. Jellemzője az egész magyar oktatási rendszernek – nem csak a közoktatásnak –, hogy egyszerre túlszabályozott és ellenőrizetlen. Akkor melyek azok a legsürgetőbb feladatok, amelyeket – véleményem szerint – fel kellett, és fel kell vállalnia az oktatáspolitikának? Ezek a kimeneti szabályozás kiépítéséhez kapcsolódnak: a mérés, az értékelés, az ellenőrzés. Ezek bizonyos elemeivel már találkozhatnak az alapkészségek kétévenkénti kötelező felmérésekor. Még sok hiányossággal működik, nehezen épül be a rendszerbe, de meggyőződésem, hogy az ellenőrzés, a folyamatok figyelemmel kísérése és a hiteles visszajelzés hiányában nem születhetnek meg a helyes döntések.

Egy másik súlyos gond, hogy nagyon nagy a szakadék a törvényekben, szabályokban, tantervekben megfogalmazott ideális iskolakép, illetve a valóságos működés között. Én úgy látom, hogy ha már öt éve törvénybe foglaltak valamit – akár jó az, akár nem –, akkor a parlament hozzáértő tagjai a már megszületett jogszabályok alapján alkotják meg a további rendelkezéseket, és így haladnak tovább és tovább a jogalkotásban. Nem vizsgálják a mindennapok gyakorlatát, de közben halad az idő, születnek az új rendelkezések és egyre nagyobb a szakadék. Ezt a rutint kell megfordítani a problémák megoldása érdekében: először meg kell megtalálni a szakmai megoldást, és amikor az megvan és kidolgoztuk, de a jogszabályok esetleg akadályozzák a megvalósítást, akkor kell azokat korrigálni. Pusztán attól, hogy az írászatnál kiagyaljuk a szabályozást és elrendeljük a végrehajtásukat, még nem biztos, hogy megszületik az eredmény. A gyakorlat legalábbis ezt mutatja.

Utaltam a társadalmi problémákra, melyek közül az egyik legsúlyosabb a társadalom szociális és kulturális kettészakadása. Ráadásul sok esetben együttesen hatnak az esélyegyenlőtlenségek, vagyis szociális, kulturális hátrányok mellett a területi, a települési hátrányok, az öröklött és szerzett, valamint a fogyatékoságból eredő hátrányok együttese, amelyeket nehéz megkülönböztetni egymástól.

Nagy a vita a sajátos nevelési igény meghatározásában, vagyis melyek az organikus, a veleszületett gondok, és melyeket szerezte a gyerek azért, mert nem kapta meg a megfelelő fizikai és szellemi ellátást. A közoktatásnak – és általában az oktatási rendszernek – átháríthatatlan a felelőssége ebben. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy itt olyan összetett társadalmi problémáról van szó, amelyet önmagában csak az oktatási rendszer nem tud megoldani.

Utaltam a PISA mérésekre (2000., 2003. és 2006.), melyekből tapasztaltuk, hogy a gyerekeink sok mindent megtanulnak az iskolában, csak éppen alkalmazni nem tudják azokat. Ezért születtek meg azok a különböző intézkedések, amelyekre most nem

szeretnék részletesen kitérni (az alapkészségek szigorúbb, türelmesebb fejlesztése, és így tovább). A 2006-os vizsgálat egyik résztvevője – Csapó Benő, szegedi professzor – azt a következtetést vonta le, hogy a gyerekek tudása, fejlődése alapvetően a családi háttértől függ, és mintha ezen nem sokban tudna változtatni az iskola. Az általános társadalmi és az oktatás rendszerbeli problémái mellett a 15 évesek körében végzett PISA mérésekkel kapcsolatban rendszeresen halljuk, hogy a gimnáziumban tanulók és a szakközépiskolások esetében még csak-csak megfelelünk az összehasonlításokban, de a szakiskolákban bezzeg milyen óriási nagy gondok vannak. Ahogy már utaltam rá, ezeket a hátrányokat nem a szakiskola első félévében szedik össze a gyerekek, hanem az előző tizenöt évben. Egyébként pedig azok a gyermekek, akik színvonalas tanulására nagy gondot fordít a család, ha van rá lehetősége, már a negyedik osztályt követően nyolcosztályos gimnáziumokba kerülnek. Hasonló a helyzet a hatosztályos és a négy osztályos gimnázium, valamint a szakközépiskola esetében. Közben fogy a gyereklétszám, és a közepesek, kettesek is érettségit adó iskolákban kezdhetik meg a tanulmányaikat. Akik nem jutnak be ezekbe az intézményekbe, azok kerülnek a szakmunkásképzőkbe.

Az elmondottak figyelembevétele nélkül nem is érthetjük meg, hogy mi a szakiskolák alapvető problémája. Többnyire alulmotivált, nehéz körülmények közül induló, nagyon sok esetben sajátos nevelési igényű, részképesség-zavaros és egyéb problémákkal küszködő gyerekek kerülnek a szakiskolákba. Így nagyon nagy gondot jelent – az egyébként jó szándékkal bevezetett – kilencedik, tízedik osztályos képzés, ahol gyakorlatilag a közismereti tárgyak átadására teszünk továbbra is kísérletet. A nyolcadik osztályig sikertelen gyerekek egy része eltűnik az iskolából, ki sem várva, hogy sor kerülhessen a szakmai képzésére, hogy szerszámot vehessen a kezébe, illetve közelebb kerülhessen leendő szakmájához.

Ezt a problémát régóta jelezték a kollégák, és 2005-ben a „Száz lépés” program keretében, könnyítettük a feltételeket, hogy a nyolcadik osztályt el nem végzett gyerekek egy felzárkóztató osztály elvégzése után bekapcsolódhassanak a szakképzésbe. A minisztérium jelzése szerint ebben már születtek részeredmények, folyik tovább ez a képzés, így elég sok – a rendszerből kihulló – gyereknek segíthet valamelyest ez a lehetőség.

Növeltük azt az óraszámot, amelyet a kilencedik és a tízedik osztályban a szakmai alapozásra lehet fordítani a törvény szerint. A szakközépiskolák esetében – ha a szakképzési évfolyam anyagát be tudják illeszteni és fel tudják dolgozni az első 4 évben – a szabályozás lehetőséget teremt a beszámításra, a rövidített szakképzésre, illetve még valamennyi gyakorlati normatívát is sikerült beszorítani a törvénybe, Szenes György és az MSZT kitartó szakmai érdekképviselete révén.

Fölmerült a szakszervezet egy csoportjánál az az igény is, hogy állítsuk vissza a hagyományos négyévfolyamos szakközépiskolák rendszerét, féléves gyakorlattal. Most nem vállalkoztunk a rendszer felbolygatására. Ellenben a szakmunkásképzők esetében – azzal együtt, hogy megindultak a felzárkóztató osztályok – nem volt elfogadható

a lemorzsolódás mértéke. Bár '99 óta nincs olyan statisztikai adat, amiből hitelesen lehetne tudni, hogy mennyi a lemorzsolódott gyerek. Vannak szakértők, akik 1%-ra becsülik a lemorzsolódást, ami egy harminc fős osztály esetében három év alatt egy gyerek kimaradását eredményezné. Ha ez lenne az Önök tapasztalata is, akkor nem hallanánk iskolába nem járó gyerekekről, így ezt az 1%-ot én nem tekintem hitelesnek. Születtek olyan felmérések is a 20-22 évesek között, hogy korosztályonként körülbelül nyolc-tízezer fiatal került ki az iskolarendszerekből szakképzettség nélkül. Ha abból indulunk ki, hogy nagyjából évente harmincezer gyerek iratkozik be szakmunkásképzőbe, akkor bizony a Szociális és Munkaügyi Minisztérium jelzése tűnik hitelesnek a hozzáférhető adatok alapján, és ezek szerint a szakmunkásképző iskolába beiratkozott gyerekek 30-40 százaléka morzsolódik le a szakmunkás bizonyítvány megszerzése előtt.

Ezért iktattunk be egy újabb képzési lehetőséget, az úgynevezett alternatív, vagy előrehozott szakképzést. Ahol bevált, hogy a kilencedik, tizedik osztályban folytatják a közismereti tárgyak tanítását, illetve az alapozó képzést ott ez nem jelent semmiféle kötelezettséget, nem kell felbolygatni a jól működő iskolákat. Ugyanakkor, ha az iskolában rendszeresen vannak olyan gyerekek, akik a beiratkozás után eltűnnek, ott érdemes az új lehetőséget megvizsgálni. Hiszen a kollégák tetemes adminisztrációval küzdenek a tankötelezettség kikényszerítéséért, amíg végül a jegyzőtől azt a választ kapják, hogy megkeresték a szülőt, és miután a szülő úgy nyilatkozott, hogy minden reggel nyolcra beküldi a gyermeket az iskolába, aki a tanítás befejezése után érkezik haza, ő nem tud mit tenni. Ezzel bezárul a kör, és közben sok felnőtt sokat dolgozott, csak éppen a gyerekekkel nem tudott foglalkozni az iskola, mert nem jelent meg.

Ezeket a helyzeteket valamilyen módon kezelni kell. Nincs olyan módszer, olyan iskolaszervezés, ami önmagában megoldhatná ezt a problémát. Hosszú előkészítés után, azt gondoltuk, hogy ha nyílik egy olyan lehetőség, amikor nyolcadik évfolyam után megkezdheti a szak-, illetve a szakmunkásképzést, akkor ezalatt talán közelebb kerülhet a gyerek a szakmához, ott sikereket érhet el, és így talán a közismereteket és a hozzájuk kapcsolódó alapkészségeket is szívesebben, motiváltabban tanulja. Ki is kellene ezt próbálni, ezért beterveztettünk egy olyan, az oktatási törvényt módosító javaslatot, amely megnyitná azt a lehetőséget, hogy nyolcadik évfolyam után is lehessen szakképzést szervezni. Két szakképzési évfolyam esetén három éves képzést, három éves esetén négy éves képzést. Még egyszer hangsúlyozom, hogy ezt nem kötelező bevezetni. Azon iskolák dönthetnek a kipróbálása mellett a fenntartójukkal egyetemben, ahol magas fokú a lemorzsolódás, és mindeddig nem találtak rá megoldást.

Az oktatási törvény módosítása nyomán az OKJ-t és egyéb jogszabályokat úgy kell rendezni, hogy ősszel már dönthessenek arról az iskolák, hogy meghirdetik-e ezt a programot. Ha meghirdetik és vállalják, illetve 2010 elején lesz is jelentkezőjük, akkor már 2010 őszére reálisnak tűnik, hogy megkezdődjön ez a fajta szakképzés. Sokan mondják, hogy visszaállítjuk a tanoncképzést, de nem erről van szó, hanem arról, hogy azoknak a gyerekeknek, akik végzettség és szakma nélkül hagyják el az iskola-

rendszer, ezzel a lehetőséggel talán tudunk olyan megoldást találni, amely csökkenti a lemorzsolódásukat.

Azt a kérdést kaptam, hogy miként alapozhatja meg a közoktatás a szakképzést? A közoktatásnak el kell végeznie a rábízott feladatokat. A „Zöld könyv”-ről még hallanak ma szakszerű előadást. Számomra az oktatási kerekasztal szakértői azt fogalmazták meg feladatként, hogy tegyük alkalmasabbá a közoktatás és az oktatási rendszer egészét arra, hogy minden egyes gyereket egészséges, munkavállalásra képes felnőtté tudjunk nevelni. Az előző adatok és a napi tapasztalataink arra utalnak, hogy a magyar közoktatás ma nem tud eleget tenni ennek a feladatnak, változásokra van szükség. Nyilvánvaló, hogy ha Önök olyan gyerekeket kapnak a beiratkozáskor, akik tisztességesen írnak, olvasnak, számolnak, akkor a szakképzés is eredményesebb lesz. Ahogy már mondtam, az iskola ezt önmagában nem tudja megoldani erős társadalmi összefogás nélkül. A kormányzat az „Új tudás programmal”, valamint a „Zöld könyv” és az „Oktatási Kerekasztal” javaslatai alapján tavaly elindította azt a programot, melynek éppen az a lényege, hogy minél kisebb korban kezdjük el a gyerekek fölzárkóztatását, és olyan segítséget adjunk, amit a családok el is tudnak fogadni, és így a gyerekek ne legyenek esélytelenek már 6-7 éves korban az iskolai tanulmányuk megkezdésekor. Védőnői hálózatra, és egyéb valódi családsegítő szolgáltatások működtetésére van szükség, illetve az iskolák módszerein is változtatni kell. Sokat vitázunk az együttnevelés, az integráció, a szegregáció ügyeiről. Az együttnevelésnek nincs alternatívája, de annak a feltételeit is biztosítani kell. Az utóbbiak nélkül – pusztán azzal, hogy egy terembe tereljük a különböző gondokkal küzdő gyerekeket, és a politikusok hátradólva rájuk csukják az ajtót, mondván, hogy felszámoltuk Magyarországon a szegregációt – bizony nem léphetünk előre.

Én azt tapasztalom, hogy az igazi gondok akkor kezdődnek, amikor megfelelő szakmai, tárgyi és egyéb feltételek nélkül hajtjuk végre – az amúgy jó – elképzeléseket, ezért nincs más út, mint a feltételek megteremtése. Vissza kell állítani a munka becsületét, és ebben bizony alapvető feladatai vannak a közoktatásnak: elsősorban az iskola belső rendjének és a munkafegyelem naponkénti gyakoroltatásával, természetessé tételével. Azt gondolom, hogy ebben nagyok a hiányosságok, és nem igaz, hogy a liberális oktatáspolitikát azt jelenti, hogy a gyerek és a pedagógus azt csinál az iskolában, amit akar. A liberális oktatási politika azt kell, jelentse, hogy a személyes, az egyéni felelősségtudatot és felelősségvállalást alakítjuk ki a gyerekekben, azt, hogy elsősorban mindenki maga felelős a saját sorsáért. Ebben a közoktatásnak vannak hátrányai, lemaradásai, illetve azok a társadalmi feszültségek is begyűrűznek az iskolába, amelyekkel Önök nap mint nap találkoznak. Nincs más út, mint az egyértelmű, világos párbeszéd, amiben a társadalom, az önkormányzatok, a civil szervezetek, a szülők és az egyházak nem hagyhatják magukra az iskolákat. Az iskola – legyen szó szakképzésről, vagy közoktatásról – csak összefogással, társadalmi támogatással lesz képes úrrá lenni a begyűrűző feszültségeken.

Ezeket a gondolataimat akartam megosztani Önökkel, akik most megkérdezhetik, hogy miért nem csináltuk meg, amit elgondoltunk. Azt tudom mondani Önöknek, hogy azért dolgozik a munkacsoportunk, ezért dolgozom én magam is, hogy ebbe az irányba mozduljon el a magyar közoktatás, az oktatáspolitikai. Nem olyan gyorsak az eredmények, mint azt valamennyien szeretnénk, ezt Önök pontosan látják, de azt is tudják, hogy ilyen nagy rendszerek átalakításánál – ahol számtalan érdek és ellenérdek oltja ki egymást naponta – nagyon sok energiát kell befektetni addig, amíg valóban átütő eredményt lehet elérni. De mégsem szabad lemondani erről, mert arra szövetkezünk, arra vállalkoztunk pedagógusként és pedagógusból lett politikusokként, hogy Magyarországon felnőt看t neveljünk minden megszületett gyermeket. Jobb volna, ha több gyermek születne Magyarországon, de erről kevésbé tehet a pedagógus és az iskola. Most az az alapvető feladatunk, hogy a kevés megszületett gyereket munkavállalásra alkalmas, kiegyensúlyozott, egészséges felnőtté neveljük. Ehhez kérem az Önök további lelkiismeretes munkáját, támogatását. Munkájához sok sikert kívánok, és köszönöm szépen a figyelmüket!

NAGY LÁSZLÓ • Az NSZFI szerepe a szakképzés megújításában²

Hölgyeim és Uraim! Nagy megtiszteltetés és nehéz feladat, hogy 25-30 percben beszéljek az NSZFI tevékenységének azon részéről, amely a magyar szakképzés megújításához kapcsolódik, természetesen a teljesség igénye nélkül. Lehetne beszélni az elmúlt 5-6 év fejlesztési programjairól, amelyek részben kapcsolódnak Képviselő Úr előadásához is: például a Szakiskolai Fejlesztési Programról, vagy a HEFOP 3.2.1-ről, amely létrehozta az új OKJ-t, illetve a HEFOP 3.5.1-ről, amely a felnőttképzés tekintetében volt jelentős innováció. Érinteni is fogom ezeket a témákat, de miután nagyon kevés az idő, ezért négy dolgot szeretnék egy kicsit részletesebben bemutatni. Egyrészt a moduláris felépítésű kompetencia alapú képzést és szerkezetét szeretném bemutatni a jogszabályok tükrében, utána egy OKJ monitoring vizsgálat első eredményeit megismertetném Önökkel, majd az iskolaszerkezet változásával kapcsolatban az NSZFI egyéb fontos feladatait (például a TISZK-ek nyilvántartásba vétele, a TISZK-ek regisztrációja), és végül egy új fejlesztési programról szeretnék néhány szót szólni, a bizonyos TÁMOP 2.2.1-ről, amelynek megvalósítása az elmúlt év októberétől folyik az intézményben.

Ami az SZVK-kat illeti, három kivétellel – két egészségügyi és egy, a Statisztikai Hivatal hatáskörébe tartozó szakképesítés – megjelentek, és így alapvetően nincsen akadálya annak, hogy az iskolák, illetve a felnőttképzők az új SZVK-k szerinti modu-

2 A cikkhez kapcsolódó adatok megtalálhatóak a lap elektronikus mellékletében (www.mszt.iif.hu/ Szakképzési Szemle+ / Szakképzési Szemle 2009/3 – elektronikus melléklet / Nagy László: Az NSZFI szerepe a szakképzés megújításában